

ANDRÉ CHENIER

Himnična tragedija v enem dejanju z epilogom

Ivan Mrak

*V spominu na Karlo Bulovčev-Mrakovo
posvečeno poetu Monosu Štancarju.*

Osebe:

<i>Robespierre</i>	}	— člani konventa
<i>St. Just</i>		
<i>Barrère</i>		
<i>Fouché</i>		
<i>Lebas</i>		
<i>Tallièn</i>		
<i>David</i>	}	— pesnik
<i>Lanoi</i>		
<i>André Chenier</i>		— občanka
<i>Margot</i>		
<i>Laurent</i>		— trgovec
<i>Dubois</i>		— muzikant

Godi se v Parizu v zadnjih dneh Velike revolucije.

Prva slika

(Nočna kavarna v Palais Egalité. Več družb, zdaj je v svetlobi in razgovoru pred gledalci razvidna ena zdaj spet druga. K prvi družbi se je pravkar prišutil s kozarcem v roki poet Chenier.)

CHENIER: Občani! Vso noč sem prepil! Vprašam, komu se da v tem prekletem mestu spati? Nad nami vsemi — giljotinski nož! Oh, še nekaj ur misliti, čutiti — — —.

LAURENT: Ja, kakšne pa ti razdiraš?

LECOINTRE: Te je kdo izmed nas vabil, občan? Sam zase popivaj.

CHENIER: Ne napihuj se, prijatelj. Tvoja glava? Le oglej si jo! Pa urez čez tvoj vrat?

LECOINTRE: Urez? Kakšen urez?

CHENIER: Ista ljubica nama je sojena. Ne čutiš: giljotina se sklanja čez vsakogar! Ni škoda tebe, pa tebe, pa ti, pa onile tam? Kdo bi te smešne skelete preštel?

LEBAS: Hočeš revolucijo sramotiti?

BARRÈRE: Napil se je. Kar spat, občan.

CHENIER: Pijan? Jaz, pa pijan?

LAURENT: Ja, človek, kaj ne uvidiš, da si vsem na odveč? Danes je čas delavnih, treznih in krepostnih! Lumpom, postopačem, nič-pridam ni mesta pod soncem!

CHENIER: Za hrbtom ti stoji smrt!

LAURENT: Kar je preveč, je preveč!

CHENIER: Uh, kakšen zadah! Vamp ti odpada: o ti, z zlatom ovešeni skelet. Boš kihnil? Nihče ti ne priveže trebuha pod vrat. Že razpadaš. Da moreš prenesti lastni smrad?

LAURENT: Kadar se boš od zore do mraka potil, bom s tabo moške razdiral, ne poprej. Zdaj pa: občī blaginji si očitni kvar.

CHENIER: Le napihuj se, čednost! Izpoveduj me, krepost! O, ti, preljubi zlatarski izlog! Ne vidiš, da skelet med skeleti krošnjariš? Oglej si jih! Jim iz oči ne smrtoglati votel strah? Jim ni poniglavost posušila možgan? Pritrdi si krošnjo, priveži si trebuh, z očmi migljaj: že vidim, že vem; zate se ni bati. Toda kdo, kje je tisti, ki meni podpiše odlog? Vas eden? Prepoceni si ti, je ta, je oni tam! O, če bi se noč hotela v večnost razkoračiti! Nobenega jutri! V nedogled bi pestoval svojo mladost! Zakaj me nihče ne poboža? Kaj buljite vame? Sem že od črvov razžrt? Lažete, lažete; še sijem ljubkost. Margot, moja ljubica me išče! Ni še prekasno, da izzovem vroč poljub? (*Odide.*)

LAURENT: Ste ga slišali? Kaj ne odrajtujem pošteno davkov? Državljskih dolžnosti ne opravljam? In te besede, in ta potep?

LANOI: Takšen je ta svet.

FOUCHÉ: Se ni naš imenitni cirkuški ravnatelj nekajkrat razvekal, ker se hudobni, domovino ne dovolj ljubeči konvent samolastno ne požene v smrt?

LEBAS: Na koga meriš?

FOUCHÉ: Da, da, ta čudoviti prijatelj človeštva nas nikakor ne kani lastnoročno obglavljati. Mil, kot je, tirja, da si sami izglasujemo preprijetni sprehod pod šafot. Nismo že tretjini od nas soglasno pomagali v grof? Seve, naš krepostni dirigent ostaja pred zgodovino, pred posvetom čistih rok.

LEBAS: Pa ne kaniš s tem Robespierra sramotiti?

BARRÈRE: Robespierra spoštujemo, kar nas je zbranih.

FOUCHÉ: Sem Robespierra sploh omenil?

LEBAS: Vse nevarnosti sem pripravljen z njim deliti!

GLASOVI: Jaz tudi! Jaz tudi!

LEBAS: Menda ne bomo aristom in pijavkam ljudstva s prizanesljivostjo utirali pota?

BARRÈRE: Mu nismo jakobinci pomagali revolucije obrzdati? Mu nismo bili zvest dirkač v prekucijskih razdobjih? Vendarle, nas nena-ganja čedalje bolj v breg?

LEBAS: Pa ne menite proti njemu plat zvona biti?

BARRÈRE: Po svoje si tolmačiš, Lebas. Robespierre ni ne kralj niti tiran. Kdo bi potemtakem mogel proti njemu na upor ščuvati? Se ni vsem naslovom in častem odpovedal?

LEBAS: Za danes sem h Krepostnemu povabljen njegov govor po-slušati.

FOUCHÉ: Vse kaže, da bo tudi konvent ž njim počastil.

(Chenier in Margot napol v objemu — ob strani.)

LEBAS: Zares, truden sem, moram se prespati. *(Odide.)*

LAURENT: Ja, ja, važno je, da nam vzcvetita trgovina in obrt.

FOUCHÉ: Ste slišali, občani? Svita se odločilni dan. *(Fouché in Barrère se oddaljita.)*

MARGOT: O, Marmaron, moj mojcat Marmaron!

CHENIER: Noben Marmaron več! Konec je povestic; nobenih prav-ljic! Ni svet prekucnjen? Se ne opotekajo patrijoti za svojimi glavami? Kdo megli misel? Je misel mogoče domisliti?

MARGOT: Moj, moj — —.

CHENIER: Me ni revolucija dvignila na svoj ščit? Nisem njen vitez? Kje je pravica? Hudiča, sem rentnik njegovega kapetovskega veličanstva?

MARGOT: Vitez, o, vitez!

CHENIER: Pozabi na trenutek, ko sva vzdrhtela medseboj. Lju-bezen? Ni to pojmov od včeraj? In jaz se za ljubeznijo opotekam? Sem bivši? Ljubezen in šafot: se to rima?

MARGOT: Se nisi vame kot še nihče zasvedral?

CHENIER: Izgini, pri priči izgini! O ljubezni sanjarim, ona pa —. Hudiča: o primerku med primerki ugiblje. Takšna je, revolucijska čed-nost, je taka naša krepost?

MARGOT: Joj, kako si siten, občan.

CHENIER: Pojdi, občanka, med nama je amen.

MARGOT: Kako amen?

CHENIER: Pojdi že, pozabi name. Lunin sin sem — —.

MARGOT: Kar grem naj? Ti pa? Lunin sin? Lepa reč? Plačaj, sicer — —.

CHENIER: Ti nisem povedal, da imam luknjast žep?

MARGOT: Luknjast žep? Če ti nisi en preklet arist? Nobenih čvek več! Denar; sicer pobesnim! Ves revolucijon ti nad glavo prikričim! Obrt je obrt! Zdaj je drug red. Da bi se aristovski smrad zastonj nad ubogim dekletom pasel!

CHENIER: Joj, kaj bom zares potolažen pod giljotino pokleknil? Ofelija, pojdi v samostan!

O, Robespierre, če natanko razmislim, si resnično dobrotnik!

MARGOT: Mi z Robespierrom groziš? Pošteno dekle sem in svoj denar trdo prislužim.

CHENIER: Si še tu? O, ti cestno skote! Si nisem zamišljal Ofelije pred seboj?

MARGOT: Kakšna Ofelija? Ljudje, ste slišali, z Ofelijo me zmerja! Otrok iz ljudstva sem!

St. JUSTE (*ki ju je od daleč opazoval*): Kaj vidva? Občan, kaj čudne govorice krožijo o tebi. In ti, občanka? Kaj postavaš?

MARGOT: Jaz?

St. JUSTE: Je to spodobno?

MARGOT: Plača naj!

St. JUSTE: Plača?

MARGOT: Jaz sem poštena obrt. Tale tu me z Ofelijo zmerja! Je kdo kje kdaj že slišal kaj podobnega?

St. JUSTE: Tu imaš! Pri priči se mi poberi.

MARGOT: Jaz sem poštena državljanka. Obrt je obrt. (*Odide.*)

St. JUSTE: Kaj s teboj? Strezni se, brat.

CHENIER: Z menoj? Pa tvoj brat? Nisem še pozabil, kako si v jakobinskem klubu zadnjič učene otrobe sejal? O, čast! Visoki princ me po mojih počutkih sprašuje —. Škoda, tisočkrat škoda, da nisem dekle. Od srca rad bi v tvojem vitkem objemu nedolžnost izgubil.

St. JUSTE: Namiguješ? Kvantaš?

CHENIER: Strašno sem resen.

St. JUSTE: Noriš?

CHENIER: O, ti živa vest revolucije, pogodil si: nor sem! Vrag vedi, v katero smer se dotipavam?

St. JUSTE: Pred čem pobegaš?

CHENIER: Pred čem, pred kom? Revolucija in nedolžnost: te ne mika o tem razpravljati?

St. JUST: Kakšne neslanosti!

CHENIER: Poslušaj, premisli: ti ni življenje najslajše do tistihmal, ko še nisi z zavestjo teže bivanjskih groz okusil?

St. JUST: Kaj hočeš s tem?

CHENIER: Kako se, fant, z zlom spogleduješ? Kolikero čudo čudnih pošasti se komaj slišno opoteka skozi tvojo zavest — —. Vendar, ostajaš nedotaknjen, čist — —.

St. JUST: Meniš, da se s krasnoslovjem izmotaš?

CHENIER: Kamor sem zavozlan: od tam se ne izkopljem. Me ni svojčas za stražarja določil revolucijski žreb? Nisem bivše nadziral, nisem bivšim prisluškoval? Se nisem spočetkoma s hudostjo, nedolžna žival, spogledoval? Ne pričem iznenada ob tujih mukah trpeti?

Gorje si nakopljem, ko opazijo, da mi je za bolečino tak pogled. Kolikor bolj se izvijaš, vsebolj te potiskajo v mrežast nedoplet. Konj, spenjen od groz, hrzam, s kopiti bijem, se upiram! O, te panorame vedno novih muk! O, ta nedogled čedalje bolj skrivenčenih podob!

Predsmrtni trzaji nesrečnikov, ki jih ženo v izgin!

In ti, nemi stražar, nisi neprestano priča, nisi nenehni pomagač? Sem stopil kdaj temu groze groznemu nakljub? Sem zatulil, sem zdivjal? Sem moritve za hipec zaustavil?

Nisem čedalje bolj sam vase čemel? Se nisem valovom revolucije brezvoljno prepuščal? Nisem bolj in bolj nem, čedalje v hujšo praznost obsojen? Sem se bal? Nisem iz prepričanja v groznost privolil? Kadar koli hočem izpreči — ko da iz dalje tiho Robespierre — — spregovori — —. Kako naj se strgam iz teh verig? Rjovem, po pasje zavijam — —. Jaz, čudoviti lunin sin — —! Zveri poglej v oči: nisi več čist. Nikoli, nikdar ne moreš biti do srži zares. Povej, ti, fant: se splača potemtakem živeti?

St. JUST: Glej, glej: dognan, dogledan si! S sumljivimi, bivšimi, včerajšnjimi sočustvuješ?

CHENIER: Ni škoda mojih besed. Uh, sem ničvreden trap! Ti, skrivnostisledec, po paragrafihi krivce ugotavljaš. Boj se trenutka, ko se z resničnostjo spogledaš. Kaj je s teboj? Kakšen boš? Še tako pokončen? Še v idejo zazrt? Se ne boš plazil skremženo, k tlom pripognjen, z izpuhlostjo v očeh? Nobenih slepil več; ne boš skrajnega ničla nič? Kdo ti bo pod pazduho segel? Ne boš prav tako temno osamoten?

Glej me: kje sem? Jaz, lunin sin! Nobenih obzorij, nikakršnih dalj, nič razprostitanj: praznost praznot — —. *(Se opoteče proč.)*

St. JUST: Budnost! Budnost! *(Odhaja polagoma za njim.)*

BARRÈRE: Kaj se St. Just plazi okrog?

FOUCHÉ: Nanj ne smemo pozabiti. Ni najzvestejši mojstrov pes?

BARRÈRE: Sopara pa takšna! Dani se, pa je kot opoldne. Neurje grozi, kot ga ne pomni svet.

FOUCHÉ: Koga bo pospravil orkan: nas ali one tam?

BARRÈRE: Jasno in določno izreci: sem na listi osumljencev?

FOUCHÉ: Ta reč — zadeva nas vse.

BARRÈRE: Ugibanj sem sit.

FOUCHÉ: Sem karkoli določnega izustil?

BARRÈRE: Od tega je odvisno, kako se bom drevi v konventu vedel.

FOUCHÉ: Je tudi tebe Nepodkupljivi za danes naročil na dom?

BARRÈRE: Preden odpošlje nas enega na oni svet, se čuti dolžnega te izpovedati, se pred tabo opravičiti.

FOUCHÉ: Svojčas si na glas o svobodi, o enakosti in o bratstvu prepeval — —.

BARRÈRE: Si bil izjema?

(David, za njim s kozarcem v roki Chenier.)

FOUCHÉ: Prav, prav, tudi danes menda ni izjem. *(Mu šepetaje.)*

CHENIER: David, David, se ti mudi na dvor?

DAVID: Drži gobec!

CHENIER: Ugibaš, kje bi kazalo postaviti nov slavolok?

DAVID: Si pijan?

CHENIER: Česa? Vaših krepostnih čvek? Da ne bi Milosrčnega presunila moja mladost?

DAVID: Pusti me.

CHENIER: Ti, pa elegan? Si mar lep? Sem se kdajkoli naokrog spogledoval? Nisem plesniv kruh leto in dan otepal? Sem pevec — na kogarže oziral? Kdo je revoluciji himno kot jaz izpel? O, ti dvorski mazač! Prste sesaj! Ugibaj! Sem, tam mežikaj! Prisluškuaj! Krepostnemu se dobrikaj! Po konventu postopaj rohneč. Kar domišljaj si, da si ljudski poslanec! Revoluciji nisi, ji ne boš kos! Marata, ogenj, srž prevrata: ga nisi upodobil kot voščen in brezkrven poljuben nič? Si brez srca? O, David, ne občutiš, kako sem še mlad? O, David, o svet! *(Se razjoče — David odide.)*

BARRÈRE *(Foucheju)*: Kdo se da Nepodkupljivemu še slepiti? Po vseh krvolitjih, po nenehnih kršitvah osnovnih občanskih pravic?

FOUCHÉ: Lej, lej, kazno je, da je resnica marsikomu presuh, ne-
užiten kruh.

BARRÈRE: Se ne zgraža nad krvolokom ves civilizirani svet?

FOUCHÉ: Se ni ravnotako nad nami, pa nam je bil figo mar?

BARRÈRE: On me je prisilil ubijati.

FOUCHÉ: Kratkoterminalo, naš si. Kot večina članov konventa se ga tudi ti bojiš.

BARRÈRE: Jaz, da se ga bojim!

FOUCHÉ: Prosim, ne kričati, Barrère.

BARRÈRE: Je St. Just kje blizu?

FOUCHÉ: Ne da bi vedel. Prostodušni Lebas jo je popihal. David se nekam potulil. Toda, kolikšna nesmiselnost, da boš, nu, denimo: čez tri dni giljotiniran?

BARRÈRE: Jaz? Jaz?

FOUCHÉ: Sprašuješ zakaj? Morda temu posebnežu ni vseč, da si spotoma iz Marseilla v Pariz izgubil osemsto tisoč livr državnega denarja?

BARRÈRE: Voz z zakladom se je v močvirje pogreznil.

FOUCHÉ: Kot vem, si konventu o tej zadevi predložil kup neovrgljivih potrdil. Nepodkupljivi ti kljub dokazom ni verjel.

BARRÈRE: Nu, pa denimo, da sem si denar prilastil. Komu sem ga vzel? Kontrarevolucionarjem vendar! On jih meni nič tebi nič ukazuje obglavljati. Če je dovoljeno ubijati — mar ni bolj človeško globe iztiskavati? Kdo, zaboga, ni oberoč jemal podkupnin? Mirabeau, Danton; ni, da bi našteval. Prava reč, če se zdrži Robespierre. Ko da bi pri svoji ribji naturi česarže potreboval.

FOUCHÉ: Vam vsem ruje po kosteh malopriden strah — —.

BARRÈRE: Pripravljen sem. Zadevo je treba še danes razčistiti. Besedo mu je nujno spočetka presekati. Če mu dopustite, da se pere, praviči, potem: križ čez vas.

FOUCHÉ: In čezte, in čezte — —.

BARRÈRE: Dvoje govorov znam za to priliko, naizust — —.

FOUCHÉ: Glej, glej, da me boš še podučil.

BARRÈRE: Kako?

FOUCHÉ: Opreznost je lepa čednost. Sicer pa: naš odločilni dan se svita izozad — —. Pozor, pozor, z balkona naju opazuje St. Just — —.

BARRÈRE (*Davidu, ki gre mimo*): David, ti veš, kako cenim tvojo umetnost.

DAVID: Si pijanduro Cheniera poslušal?

BARRÈRE: Nesrečen, neuravnovešen fant — —. Le kako si Habsburžanko v njenih poslednjih trenutkih pogodil — —.

DAVID: V kavarni sem posedal, ko jo pripeljejo mimo. Tisti hip mi zadošča. Zvezanih rok je. Pogled, uprt bogvekam. Ta drži telesa. Rabeljski voz njen prestol. Krhek, od rakovine izžrt život. Izraz lica: zaničevanje drhali ter neskončna bolelost.

BARRÈRE: To risbo mi moraš prodati. Pretresljivejše ne ustvariš.

DAVID: Namiguješ?

BARRÈRE: Cenim te, fant. Še danes odpotuj.

DAVID: Odpotujem naj? Kam? Zakaj?

CHENIER (*ki je medtem prišel, se iznenada okrene proti St. Justu, ki se malomarno sprehaja in ogleduje okrog*): Kaj se plaziš za menojo? Sem sumljiv? Nisem dovolj čist? Me boš ti dognal in v pravo usmeril? Kako zakonito se pneš prek naših usod! Ne nosiš v žepu karte človečanskih pravic? Kako točno, brez zadržka veš za tok zgodovine, za red sveta! Ne glej mimo! Človek sem, ne sicer v svilo in žamet odet, toda misleče, čuteče bitje —.

St. JUST: Ne se me dotikati! Mojster je moj oslon!

CHENIER: On, vsepovsod on! Njegov dih da je sprožil moj verz? Če bi deček obenj ne trčil, da bi ubogo nič v provincijskem smradu zadahnil? Ne krožiš skozi prostor in čas na njegov narek? Jaz ne! Slišiš, nič več! Tu notri — moj zapovednik! O, kako srečen sem bil, ko mi je bil njegov namig — ukaz! Nobene gotovosti več: kamor stopim, pod mano modrost. In vendar ni ugasnil peklenski hir, ki mi vedno novo pesem iztrgava! Kaj mi, če se potikam, ranjena, lačna zver okrog! Pa četudi mi zabranjujete slednji natisk, le da sem v lunin sij njen temno plavi sin odet! Ta košček življenja mi morate dopustiti.

St. JUST: Kdo se te še kot pesnika spominja?

CHENIER: Mi ni Robespierre slednjih vrat zaklenil?

St. JUST: Odbor za občo blaginjo se je tvojim sramotitvam očeta domovine uprl.

CHENIER: Občutil sem — ko da me je Milosrčni siroto posinovil.

St. JUST: In ti si mu s psovko povrnil.

CHENIER: Ko bi ti razumel to pekočino in ta hlad! In vse to v en in isti vzmah! Ljubim in sovražim ga —. Preden se bom v jutro vrgel, s solzami mu noge umijem —. Tako dober je, tako mil; sem, tam me peha tolikšen strah —. On, da bi me ne razumel? Me ni sam k sebi povabil? Je res, da vsakogar, ki mu nekaj pomeni, k sebi pokliče in izpove, preden ga pošlje na šafot? On, da bi moje stiske ne dočutil? Oče — mu porečem: sina me bo objel —. Nobenih prividov več, nič strahov, moja mladost je še vsa pred menojo, je še vsa pred menojo — — —.

St. JUST: Rajši mi ti povej, s kom se vlačiš in spečavaš?

Pravica, morala, revolucija! Troje besed, isti pojem! Protirevolucionar — vsak nemoralen! Vsem tem izrodkom — naš prezir! Ljudstvo jim je moralo poprej tlačaniti — zdaj je vrsta na njih! Plemstvo in duhovščino; slednji izrod, kot sužnje jih je treba na galejo prikovati! (*Vsesplošno ploskanje.*)

CHENIER: Jim verjameš v njihov plosk? Jaz že davno ne! Naslajaj se, kaj mi mar! Kljub vsemu: čudovit fant! Kako si po vseh pravilih republikanske čednosti mene prek ramen izpovedoval? Je to duh nadstvarnosti? Se nisi, devetnajstletnik, med polboštva uvrstil? Si tako vzvišeno čist? Ni bilo takšno obnašanje aristovska klavrnost? Si me k smetem prištevilil? Se ne ošemljaš malce spodtakljivo za pometarski poklic?

St. JUST: Povej, ti, ki se vedeš, ko da revoluciji služiš, kateri sovražnik ljudovlade je tvoj plačnik?

CHENIER: Glej modrost? Ž njo mi hočeš misel ohromiti? Čeravno sem proklet nič, čeprav se mi razcapava suknja in čevelj: da bi se lunin sin svoji materi odpovedal?

St. JUST: Jaz vam pa rečem: vse premalo je giljotin! Kolikeri še čakajo na njen blažilni dotik!

CHENIER: O, St. Just! Si nadangel Mihael s smrtonosnim mečem v rokah? Oh, v meni je tolikšen ogenj, tolikanj hrepenenj, svetlo sinjih upanj! Glej jo: tam na nebu se blede sprehaja! Skorajšnji dan jo grozi zadušiti! Povej, kaj res ni izhoda, ne izmika? Moja mati vesla v izgin brez besed. Nobena mojih tožb je ne zaustavi, je ne priveže — —. Sin ostajam z vijolno grozo v očeh sam, sredi vaših psov. Kaj menite, so ranjeni duši razžgane razvaline vaših besed?

St. JUST: O, sveti revolucijski nož! Muzika oddrobljenih izdajalskih glav: kakšna zdrava glasba za sluh patriotov! Vse muzike sicer — treba je prepovedati! Giljotinski klavečin naj nareka ritem naših src! (*Odhaja med vsesplošnim ploskanjem.*)

DAVID: Kakšen prizor! Kako je to pijanduro zagovoril! O ljudje, o sreča, o, revolucija! (*Odhiti za St. Justom.*)

CHENIER: St. Just — prečudovit zanesenjak, David — neznosen trap! Le kako zmore polboštvo preslepiti vaš licemerni plosk?

GLASOVI: Slišite? Slišite?

CHENIER: Joj, kaj hudih misli in sklepov, ki se pleto, ki se opotekajo izozad! Ko da je pod nami na izbruh pripravljen ognjenik!

BARRÈRE: Kakšne pa kvasiš, občan?

CHENIER: Jaz — naj bi revolucijska boštva pred vami svaril? Zakaj le? Ne buljite v me, ko da sem živ strah! Nisem bliže giljotini primaknjen kot kdorkoli vas? Kako strašno sem sam: čedalje bolj izobčen! Kaj je z menoj? Le kaj je z menoj? Nisem bolečin jalovo pestoval? Sem se razbeljen postavljaj pod nakovalo delavoljnih hotenj? Se nisem samega sebe pomilujoč v vino, v razuzdanost potapljal, se nisem v svetobolju izgubljal? Nisem s pestmi bijoč po oštarijskih mizah poniglavo svojih pravic razprodajal?

BARRÈRE: Pojdi že, pojdi pa se prespi, občan.

CHENIER: Na smeh me naganjajo glasbila človeških rok! Se mi ne spreminja slehernik že za živa v skelet? Se med okostnjaki krotovičim? Je zato brezodmeven moj glas?

LAURENT: Jenjaj že, občan. Kdo ni sit tvojih viž! Povesilit smo se prišli, ne glav povešat.

CHENIER: Kar poskakuj, dragi meh. Ne boste drevi ugibali: ni sinoči oné tule rogovilil? Ni pozno popoldne v prst ugriznil? Bedaki, bedaki — —. Ne prenašam svoje glave oberoč? Vam na ogled? Ne, ne, ne —. Sam naj njeno milino okušam. Joy, to visoko čelo, ta kras las, krhkost teh zapestij! Koliko pridušenih poljubov ždi na teh dlaneh! O! vijola zastrtost oči! Sem se v svoj lastno jazni jaz zaljubil? Je okrog mene tolikšna klavrnost? Naj se v gnitju razobličim? Niso črvi pripravljeni na naskok? Kaj na tem? Se nam ni vsem utopit v temno noč? Se ne pne prek donebnih naraščanj, prek kreaturnih prepadov, prek vesoljnih grobišč — vijolna neprodornost? Ne pogasi vseh krikov? Ne izhlape v nji vse solze, ne posuši vseh željá? Glej, svetloba prši izozad! Norim? Ne vžarja prek temin svetotajstvo, pred katerim sem otrok poklekoval? Oltar? Izbrisan pojem? Odkod se potemtakem skrivoma krade v mojo zavest? To je treba premisliti — — dobro premisliti, dobro premisliti, dobro premisliti — —. (*Polagoma odide.*)

TALLIEN (*plane kvišku*): Za njim! Vso noč prisluškuje! Kaj, če nas izda?

FOUCHÉ: Ta? Preveč je sam vase zapreden. Naš načrt — dognan. Pred nami — naš dan.

VSI (*si vsevprek segajo v roke*): Naš dan! Naš dan!

TALLIEN: Tiranu smrt!

VSI (*pridušeno*): Smrt! Smrt! Smrt!

LAURENT: Glavno, da nam vzevetita trgovina in obrt! Prek vseh kontinentov nam je razširiti trg!

(*Vsesplošno ploskanje in smeh in godba.*)

Druga slika

(*Robespierrovo stanovanje.*)

St. JUST: Kaj se Fouché potika tod okrog?

ROBESPIERRE: Sam sem ga dal poklicati.

St. JUST: To podgano.

ROBESPIERRE: Mi nisi o nekakšni zaroti namigoval? Mož mi je bolj vdan kot marsikdo, ki je pri meni domač. Za revolucijo se zdi prej goreč, prerazvnet — —.

St. JUST: In ti mu verjameš? Nikdar mu ne bi dovolil prestopiti ta prag.

ROBESPIERRE: Se naj ti opravičim? Mi ne boš ti dovoljeval, koga smem sprejeti?

St. JUST: Oprosti — —.

ROBESPIERRE: Mi ne slediš na korak? Ne tehtaš mojih besed? Sem tvoj jetnik?

St. JUST: Na hodniku se potika Chenier, si njega tudi naročil?

ROBESPIERRE: Te to moti?

St. JUST: Sumljiv potep.

ROBESPIERRE: Revolucijski bard. Kot deček mi je bil ljub — —.

St. JUST: Mil ti je bil, ljub — —.

ROBESPIERRE: In vendar ni niti v največjem zanosu tako točno in določno za revolucijo vedel, kot se je ti osveščal.

St. JUST: O, Maksimiljan! Kaj mi je, kaj mi pomeni — ena sama tvojih besed!

ROBESPIERRE: Včasih se te skorajda bojim — —.

St. JUST: Mene!?

ROBESPIERRE: Nosiš skrivoma nož s seboj?

St. JUST: Nož?

ROBESPIERRE: Kadar se z vsem zanosom vame ozreš: Kaj hočeš od mene iztirjati! Nevaren pogled!

St. JUST: Kdo ti je bližji, resničnejši — bolj brezpogojno s teboj?

ROBESPIERRE: Kamor se ozrem: prepad. Sem vas klical, vas izbiral, vam govoril — da vsak posebej nosi za pasom nož?

St. JUST: Spet nož? Kakšen nož?

ROBESPIERRE: Za koga si ga nabrusil, komu si ga v hrbet namenil? Ne premikaj se! Postoj!

Tako, da, tako — —. Zakaj me ogrožate? Vam ne zaupam? Kdo me bo izdal? Vas eden? Veš, da čutim njegovo senco izozad?

St. JUST: Kdo je? Povej; mrtev bo ta hip.

ROBESPIERRE: Sen mi ga je razodel. O, če bi ga mogel videti v obraz! Je z nožem planil proti meni, me je s strelom skušal omrtviti? Ne vem, nič ne vem — —. Le groza je planila čezme. V krču, s peno na ustih, s krvjo oblit — obležim na umazanih tleh. Najhuje, niti besede nisem sposoben izdaviati. Krileč z rokami grabim za pretrganimi zvoki, ki jih sproti razcunjava krč. Sem le še gmota — odvzeta mi je luč sporazumevanja. Poleg pa vem; zavest celovita, muka čedalje bolj strašna — —.

St. JUST: Mojster, nehaj, nehaj. Ob tebi sem.

ROBESPIERRE. Da, ti si — —.

Kaj pa če oni tam zunaj — —.

St. JUST: Ti ne govorim dan na dan?

ROBESPIERRE: Vseskozi proti njemu ščuješ.

St. JUST: H kupu dokazov njegove krivde — sem le novih pridodal.

ROBESPIERRE: Predaleč, vse preostro, preveč divje, vse — — —.

Kaj če on ne nosi noža s seboj?

St. JUST: In ti ga hočeš sprejeti?

ROBESPIERRE: Kdo me je v to misel prisilil? Blaznost! Bolan izrodek neprespanih noči. Andrej je mil fant. Kaj pa vi? Lebas, Couthon, ti; vse prenoro, se vsem vrtinči republikanski vzos! Zakaj hočete pognati Andreja v smrt? To ihto bom zaustavil! Revolucija, da, revolucija! Pravica tirja mirno kri: hladen in neprizadet razsodek.

St. JUST. Kdo nas v ostrine poganja? Kdo nas brezpogojnosti uči?

ROBESPIERRE: Morda imaš prav — —? Se me polašča trudnost? Vprvič, odkar sem z revolucijo zraščen — —. Andrejev pogled — — —?

St. JUST: In gnílost plačancev! In smrad koruptnih poslancev! Ti, da si za te hripave glasove oglušel? Koristi ljudstva v nevarnosti: Robespierre ob posluh?

ROBESPIERRE: Vem za svojo dolžnost.

St. JUST: Mojster.

ROBESPIERRE: Zadevo z Andrejem je treba razčistiti. Če doženem njegovo nedolžnost — potem — roke proč! Reci mu, da ga pričakujem.
(*St. Just odide.*)

Andrej, Andrej — —.

CHENIER (*vstopi*): Klical si me.

ROBESPIERRE: Prav, prav — —. Sedi.

CHENIER. Kaj ima St. Just tu opraviti?

ROBESPIERRE: Jakobinec je, ti menda prav tako?

CHENIER: Bil sem.

ROBESPIERRE: Bil?

CHENIER: Ne čutiš usmiljenja z nekom, ki je izgubil zavest?

ROBESPIERRE: Usmiljenje? Kdo čuti z menoj, ki gnojne tvore odpiram?

Urez za urezom. Nisem ves z nesnago onečeden? Meniš, da ne trepetam noč za nočjo? Se ne hulijo strahovi okrog oken?

CHENIER: Tudi ti — — tudi ti — —.

ROBESPIERRE: Kdaj bo konec teh muk, kdo jih skrajša?

CHENIER: Tisto stanje, tisti čas, tisto biti — preden si me prisilil muke človeka oprezovati, človekovemu trpljenju pritrjevati; to strašnost soomogočati!

ROBESPIERRE: Jaz, jaz?

CHEINER: V kakšen prepad sem vržen? Kako naj se iz teh vrtincev izmotam? Ne grozi od vsepovsod vijola noč? Ni praznost, ki me duši za vrat? O, zakaj mi ni mogoče več lahkotno poskakovati? Se bom mogel še kdajkoli pristrčno posmejati? Se v samem sebi še razpoznam? Zate menda ni ugank? A jaz? Se ne kotalim iz neznanskosti v neznanskost? Svet? Mar ni gluho gluha kotanja brez izhodišča? Se ne zažiramo drug v drugega? Si ne skačemo eden drugemu za vrat? Pijavke — se trebušimo, krčimo, z rokami opletamo, geslovito deklamiramo in — kaj za tem? Vprašujem: kaj vruga potem?

ROBESPIERRE: Tako sprašuješ?

CHENIER: Sprašujem in butam in kolnem ob tvoj nemi obraz! Ni čez vse razpostavljen? Kamor se ozrem, kjerkoli obstanem, kamorkoli se zastrmim: tvoj obraz! Kdo si, ki si tolikšno odgovornost nakladaš?

ROBESPIERRE: Odgovornost? Če te kakorkoli skeli, če misliš, da je preveč, da težam revolucije nisi kos — vse sem nared nase prevzeti.

CHENIER: Sam sem v vijolno temo zakrit. Ni v prazno gluhost moj križ razpotegnjen? O, če bi se dotikal resnic, ki jih je Oni dočutil!

ROBESPIERRE: Sam si, sam — —.

CHENIER: Svoje usmiljenje si prihrani. Obkladki so odveč. Če je človek ranjen na smrt, v srce zadet? Ni ga obliža za razdvoj sreca, za nekaj nenadomestljivo izgubljenega! Ni! Vidiš, čutiš, ni! Joj, kako klavrna je tvoja moč, kako varljiva tvoja vsemožnost in vsepomočnost! Zakaj razstavljaš svojo podobo na vseusmiljenostni, vsepomagajni razgled! Zakaj ne ukažeš teh podob požgati. Kaj sam sebe slepiš, zakaj vsenaokoli lažeš? Priznaj, izreci: Rane so, ki jim nisem kos.

ROBESPIERRE: Giljotina jim je kos.

CHENIER: In to — tvoja poslednja pravica? Kadar onemiš, ona spregovori. Kako poceni je tvoj imenitni paradiž!

ROBESPIERRE: Moj paradiž?

CHENIER: Tebi na ljubo naj lažem? Zaradi tele peščice življenja naj se slinim, ritalizim, klečeplazim? Za ljubkostjo otroka se krije hudič! Zakaj se ti ne bi celovit razodel? Si mi pripravljen odpustiti? Ni tvoje usmiljenje privezano na tvoj nedotakljiv ponos? Če me pomilostiš — si me na trpljenje obsodil?

ROBESPIERRE: Pomilostim? Kdo ti je sodil?

CHENIER: Meniš, da ne vem: da si moji obsodbi že pritrdil?

ROBESPIERRE: Kdo ti je to povedal?

CHENIER: Zaman stikaš za izdajalcem! Razrito srce odmeva dejstva, ki so zaklenjena v tvojih mislih.

ROBESPIERRE: Ti, resnično ti?

CHENIER: Sem svojo obsodbo potrdil?

ROBESPIERRE: Potrdil?

CHENIER: Mar dovoliš roži nad travo, ki ji določaš mero in rast? Takšno po tebi izsanjano blagoglasje in red? V tem je sreča, v tem smisel človeka? Če tako — — —.

ROBESPIERRE: Kaj potem? Izreci! Kaj kuješ izozad?

CHENIER: Pusti, pusti me že! Ne prodiraj v me z očmi: lunin sin se po sencah tisočletij opotekam! Blaznim? Nisem zgolj roka nekoga, ki se utaplja? Sem še na zemljini strehi? Ne postajam na okopih tvojih zločinov?

ROBESPIERRE: Mojih zločinov?

CHENIER: Se ne spogledujemo z votlo praznimi mrtvinami mrtvakov? O, če bi mogel življenje vdihniti v te desetisoče iz praznega v praznost zastrmljenih! Brez besede, nema, v cilj zazrta soha vihtiš baklo prepričanja.

ROBESPIERRE: To si ti? Tako ti?

CHENIER: Iz žive krvi naj tkem gobeline, s katerimi meniš prekriti svojih umorov sled? To, takšen naj sem revolucijski bard? Slabo si sanjal, občan! Jaz, da sem se nesmiselno opotekal po sledih giljotinskih žetvenih voz? Nihče potemtakem ne bo izjokal nad vami pomiritvenih solz? Kramp, lopata, psovka, pijan smeh — to, vaš pominek?

ROBESPIERRE: Slabo sem sanjal, govoriš? Niso podobe, ki jih buden srečavam, ogabnejše od tistih, ki si jih izmišlja še tako krut sen?

CHENIER: Se ti ne opiči na ramenih smrt?

ROBESPIERRE: Kaj klepečeš?

CHENIER: Se je tudi ti bojiš?

Kadar se v konventu razbesediš sam svoj veličastni spomenik predpostavljajoč — no, pa se zdaj samopoglej!

ROBESPIERRE: Nosiš nož za pasom?

CHENIER: Jaz, pa nož? Si nas za morilce vzgajal? Kdo mi je v srce nož zasadil? Kdo me otroka vendan prepričeval: ne izpustim te! Vame si zaklenjen! S teboj sem! Dihati sem te naučil! Moj si! Da se ne bi mogel iz tebe izruvati? Se nisem na svoje lastne noge postavil?

Pljunem na tvoje usmiljenje! Tvoja milina mi je smrad! Ne pitaj me s pomijami svojega sočutja! Peščena megla: tvoja skrb za ljubega bližnjika! O, prekleti: spusti me že iz svojih vražjih rok!

Kaj, če se pojaviš gol pred konventom?

ROBESPIERRE: Gol, kako gol?

CHENIER: In takšna pošast jih meniš znova preslepiti? Ne boš, rečem ti: ne boš!

Sramotno opljuvan se boš morda še danes opotekal čez skupščinski prag?

ROBESPIERRE: Danes, kako danes?

CHENIER: Saj si namenjen v konvent sprožiti nov plaz. Kaj, če se po stopnicah skotališ, po katerih se dan na dan občudujoč svojo krepost tako veličastno pomikaš? O, kaj vse mozgaš, ko se po njih popenjaš!

ROBESPIERRE: Kaj mozgam? To sprašuješ? To ti sprašuješ? Pa če me zadene, o čemer ugiblješ? Slikaj mi podobe, grozovite kot hočeš, od mojih dolžnosti me ne odvrneš.

CHENIER: Vem, vem, takšen si — —. Takšen, odkar te poznam. Se nisem že otrok v to brezpogojno krepost zamaknil! In vendar mi je švistnil čez mozeg ta privid — —.

Meniš, da mi je na smeh?

Sem pobalin? Mi ni ta prizor smrtnih srag na čelo iztislil?

Zakaj me neznan mir sili najmilejše posvinjati? Maksimiljan! Maksimiljan!

ROBESPIERRE: Andrej, bolan si, Andrej, bolan — —.

CHENIER: Me hočeš z usmiljenjem zvezati? Meniš, da sem na kolenih pred teboj? Preveč sem vaje tvojih iger!

ROBESPIERRE: Andrej, Andrej — —

CHENIER: O, ti narobe svetnik! Ti, čudodelni dobrotnik! Zaman si nadevaš plemenit izraz! Če te golega v samoogled izpostavljam, me nisi razgalil, mi nisi dečku pogledal v srce? Nagega si me z voljo, s svojimi satanskimi očmi zvezal! Ne občutevam nenehoma na sebi tvoj pogled? Se ne dozdevam samemu sebi smešno majhen? Se ne zvijam vendar pod žgočim bičem tvojih besed? Če mi ni mogoče — ne da se razpihnem — strmet v Meduze straho strašni pogled — ne švistne čezme tvoj hladni posmeh? Razveži me, reši teh muk! Biti v mrežo tvojih groženj zapreden! Rajši kot to ponižanje —. Joj, Maksimiljan, kaj je z menoj? Kako naj se po morostu živ opotekam? Kaj mi je početi med smetmi? Nisem v tvojo luč, v tvojo zavest vkovan? Joj, kako mrzlo in brezizrazno si se mi zastrmel prek ramen — —. Pred kom sem se to noro noč plazil, mu pete poljuboval, njegov izpljunek goltal? Me vidiš, čutiš, kako me stiska k tlom tvoja neznosna krepost! Zmečkan nič, odvržena capa, razšlapan čevlj — —

Ne bom od miline ponorel, če me znova obuješ!

O, Maksimiljan, sam ne vem, zakaj te besede, odkod ta prekleti bes! O, če bi bil sposoben zaupnosti kot nekdanj! Kakšna pravljica za menoj! Zakaj psujem? Morebiti me je pred življenjem bolj strah kot pred vijolno meglo? Morda — — morda — —? Se sam v sebi razpoznam?

ROBESPIERRE: Pravljica od tistihmal? Mi ni dečko šestnajstih let ob odhodu v Pariz rok poljubljal? Nisem vzdrhtel ob opeklinah njegovih solz? In zdaj —: kakšen tujec pred menoj — —.

CHENIER: Kakšna laž!

ROBESPIERRE: Tajiš?

CHENIER: Moje solze na tvojih dlaneh? Kdo bi izjokal grozo tistih, ki jih mig tvoje roke poganja v grob? Sem človek navznoter zapahnjem? Naj se slednjemu živih v temnem samosovraštvu odtegnem? Naj sprhnem v gledanju lastne zaslepljenosti? Prekleti moj jaz! Kdo ga je k mreži primoral — za katero se v predsmrtnih mukah vijo telesa, ki si jih določil za trupla?

ROBESPIERRE: Takšnih služb bi ti ne smel opravljati.

CHENIER: Kdo jih sme?

ROBESPIERRE: Vidiš, vidiš, zdaj si priznal.

CHENIER: Kaj priznal?

ROBESPIERRE: Ni tvoj včerajšnji zanos moj vztrepet? Mrhovinarjem revolucije: najin skupni bes!

Se ne čutiš prevaranega kot jaz? Naj bo sam smetar? O, vi čisti dečki, kako sramežljivo varjete svojo nedolžnost!

CHENIER: Jaz, jaz nisem — —.

ROBESPIERRE: Kdo si, kdo si? Kako ste si podobni? Kot prvoobhajančki — — —. Le da ostanete čistih rok. Morda bi se sicer zdrževali nositi za pasom nož? Že spet blodim? Čakaj, čakaj — —. Naj dam kup pepela giljotinirati?

CHENIER: Moja oda revoluciji — —.

ROBESPIERRE: Ob njej sem se grel. Zakaj me izdajaš? Ti, beseda, izpuljena iz neba! Zdaj pa — neki pijan potep!

CHENIER: Maksimiljan!

ROBESPIERRE: Ko boš umiral — —.

CHENIER: Jaz umiral?

ROBESPIERRE: Ne bodi šema!

CHENIER: Jaz, ki revolucijo ljubim, ko da sem jo nosen porajal!

ROBESPIERRE: Ne ljubim takšnih primer.

CHENIER: Čednost oznanjaš, pijance sovražiš, pesnik ti je spotika spotik. Sem ti odvržen ogrizek? Pusti me v miru izginiti! Vaš red me peha v čedalje hujši nered.

ROBESPIERRE: Poslušam, čudim se.

CHENIER: Čedalje bolj boš nad lastnimi iznajdbami osupel.

ROBESPIERRE: Fant, fant — —.

CHENIER: Kdo je najplemenitejše ptice izpod neba postrelil? Kdo mogočnim palmam krone porezal? Kdo slavcem prepovedal peti? Koga moti, pa če še tako pritajen ptičji ščebet?

ROBESPIERRE: Jih one od včeraj zagovarjaš? Ni bilo ljudsko trpljenje gnoj za njihov donebni napuh?

CHENIER: Nisem ob gledanju in objemanju revolucije po ojdipsko krvosramnem dotiku izgubil sebe in svet?

Tisti obljudi, ki sem jo še nerojen v roke neskončnosti položil, nisem kos, ne, nisem kos — —!

ROBESPIERRE: Še je žar za tem čelom.

CHENIER: Trpeča groza: spogled mojstra z učencem. V tem kal in višek naših ovedanj? Kaj sem ti danes?

ROBESPIERRE: Danes?

CHENIER: Zdaj si sodnik pred menoj.

ROBESPIERRE: Sodnik?

CHENIER: Zakaj se izmikaš? Pripoznaj. Zakaj se ne ponove trenutki od tistihmal?

ROBESPIERRE: Sredi revolucije na lovorikah zaspiti!

CHENIER: Kaj mi pomeni lovor na Cezarjevih sencih? Pozabi nanj, ki se ti je zdel slave željan! Naj se med kupi mrličev za ode ovenčan opotekam, ki so oznanile njihovo smrt? Naj cinično izzovem njihov plosk? Ne tirjaš preveč od njih? Ubogi skelet. Morda se okostnjak z resnico spogledam?

ROBESPIERRE: Okostnjak?

CHENIER: Če zemlja molči sicer — zakaj ne bi spregovorila v izjemen čas?

ROBESPIERRE: V izjemen čas?

CHENIER: Preveč ust si v njo posejal. Pa četudi si jih s prstjo zasul: kaj potem, kaj zato?

ROBESPIERRE: Kaj bi mi imeli povedati, ki so za živa krvosesili ljudstvo?

CHENIER: Skelet je skelet. Krvosesi in luč napredka? Kdo zagrebava roke, kdo noge, ki se sem in tam uporno razkrečijo izpod nasipin?

ROBESPIERRE: Kdo? Kdo? Za rokami izdajalcev ti je žal?

CHENIER: Kaj če te — v vijolno noč razprhnjen — potegnem za seboj?

ROBESPIERRE: Za seboj?

CHENIER: Si še, kar si bil? Dobro prisluhni vase. Še takó vzvišeno samega sebe gotov?

ROBESPIERRE: Kaj ima moja usoda skupnega s teboj?

CHENIER: Me nisi za življenje in smrt nase pričvrstil?

ROBESPIERRE: Ti, mene za seboj?

CHENIER: Se bojiš smrtnih srag? Kako jih le moreš po obrazih, po razgaljenih telesih preštovati?

ROBESPIERRE: Kdo oprezuje?

CHENIER: Na čigavo povelje so gnali Dantona na morišče mimo teh oken? Se nisi za zavese skrit nad njegovo muko pasel?

ROBESPIERRE: Morda sem mu dal poslednjo priložnost?

CHENIER: Lažeš! Mika te dognati, kaj in kako je ž njim, ki bo čez uro, dve — mrtvak.

ROBESPIERRE: Morda sodoživljam muke, ki jih je obsojencu prestat.

CHENIER: Ni bilo slišati, da bi bil zaustavil kdaj v smrt zamaknjeni sprevod.

ROBESPIERRE: Naj pravico samovoljno prečim, zakon samohotno rušim?

CHENIER: Mirno sotrpjenje. Delikvent zvezanih rok, s smrtno muko v očeh: tule, za zastori — pajk! In jaz, in jaz? Maksimilijan: mi zmoreš psovko oprostiti? Kdo pa me je iztirjal v zlonosno odkritosrčnost? Ne strmi s tem nasmehom, ki ga spredaš v nedogled! Je pravica brezčuten Moloh? Si eden Inka-svečenikov, ki trgajo mladeničem zaživa srca iz prsi? Si hugenot, ki se je zaklel maščevati šentjernejsko noč? Se vedno nanovo porajam za žrtvenik? Kakšni resnici na čast? V raznešenost zorim? Naj že pade zastor pred mojo zavest! O, da mi je pozabiti groze-groznost teh podob! In blaznost tiste misli! Treba jo je domisliti! Kako naj se izognem? Je ne pritezam s slednjim vzgibom? Ni podstat mojih sanj? Ni zaklenjena v hrup mojih besed, v orkan mojih spraševanj?

ROBESPIERRE: Kam s tem?

CHENIER: O, nori krči revolucij! Nisem pretaval po nebesni materi obseden tisto blaženo noč? Ni bilo moje otroštvo začuden preplah? Se nisem tisto sveto noč pod oknom vaške cerkvice osvestil? Nisem prvič miru blaženih duhov občutil? Gloria in excelsis! Kakšen zvok!

ROBESPIERRE: Ves si bolan in za privid se loviš.

CHENIER: Privid? Resničnost? Boš ti te pojme razvozlal? Nisi razrahljan? Boš še v konventu meč besed uporno postavljaj? Kdo me je dokončne zavzetosti učil? Nisi svojčas proti smrtni kazni z dokazi, ki onemogočajo vsakršen nasprotni dokaz, svet razviharil?

ROBESPIERRE: Pozabljaš, da je takrat Franciji načeloval tiran.

CHENIER: Je z odstranitvijo tirana resnica spremenila svoj izraz? Je postal božič laž? Kdo je najin medsebojni spogled izdal?

ROBESPIERRE: Izdal?

CHENIER: Nisem bil ujetnik tvojega zanosa? O groza groz, ko sem se iz blodnega tavanja v zatestnost prebudil! Ne sediš tamle z liktorskim šopom upodobljen?

ROBESPIERRE: Mojstrov spogled z učencem? Kdo je kriv? Kdo izdan? Kdo prevaran? Imam pravico ta vprašanja pripoznati?

CHENIER: Tak si, tam te imam.

ROBESPIERRE: Kaj hočeš s tem?

CHENIER: V podstati sem te nalomil.

ROBESPIERRE: Se mi nisi deček na pot postavil? Sem te klical?

CHENIER: Kdo je nagnusnost malomeščanstva lomil? Vsak tvoj vzgib — protest. Kje je kdo bolj glasno plat zvona bil? Mar vrtoglavi tok tvoje misli ni pritegnil ihtivo v svoj tek vseh komaj vzkaljenih zavesti, ki jim je živa misel neobходnost? Ni bilo treba kričati; ni zadoščala tvoja bit? Takšen si bil: a poslej? Maksimiljan, kaj od danes zanaprej?

ROBESPIERRE: Kakšno priznanje hočeš izsiliti?

CHENIER: Ni krog medsebojnosti razbit?

ROBESPIERRE: Razmajan in razrahljan sem v tvojih očeh? V meni je strašen mir. Svoji usodi ne pobegneš.

CHENIER: Četudi je krog razbit — isti je krvni obtok. Se je sferični ritem premenil, si ga presekali? Vidiš, vidiš: vate sem zaklenjen, vame si uklet.

ROBESPIERRE: O, zdaj si spregovoril!

CHENIER: Kdo me je v molk obsodil?

ROBESPIERRE: Kriv si! Pred zakonom, pred revolucijo, pred republiko si kriv! Zdaj točno in razločno vem, da si kriv. Kako bi me sicer skušal preplašiti? Kako sicer revolucijsko pravico kot zločin klevetati? Pa če sem v tvojo usodo ujet — naj zato poniglavo prečim pravici pot?

Si ti figura iz sanj?

CHENIER: Figura iz sanj?

ROBESPIERRE: Mi nisi noža zasadil v hrbet? Sem ga že izdrl. Vidiš, nobene rane nikjer!

Kontrarevolucionar!

Sam si se izpovedal, samemu sebi sodnik. Kar je obtožb proti tebi — sam si jih pravkar potrdil.

Vso moč si mi vzel, da bi se še zanaprej postavljali predte kot ščit!

(Odprite vrata.)

Občani, ta tu —

CHENIER: — — ta tu sem neizpisani in nenapisljivi epilog okrepe-nalega pesnika! Revolucijo sem poveličal, pa mi je kruto nataknila nagobčnik. Sam vase sem se do smrti nalajal! Je mogoče životariti kot lastnojazni epilog?

LEBAS: Kaj pa ta govoriči?

CHENIER: Tiho, Lebas! Ne prekinjaj dvogovora z mojstrom. Povej ti: kdo nam narekuje? Kdo se z nami igra? Kdo nas po šahovnici sveta razpostavlja?

Ti boš mene predajal?

Če se ti da: pestuj svoj napuh!

Za katero neznanskostjo je Oni skrit, ki z nami šahira?

To je vprašanje, ki razjeda na smrt obsojene.

St. JUST: Mojster, si se odločil?

CHENIER: Kaj, če si me Milosrčnež primoran izročiti rablju sebi nakljub? Kdo je potemtaka šah-mat? Jaz, ki sebe giljotini poklanjam — ti, ki me boš prisiljen položiti v grob? Si boš še lagal, da si določevalatelj usod?

Si se namenil svet v otroški vrtec preurediti? Pa se ti za slednjim oglom spači hudič! Nisi o dobrosti človeka licemerno sanjaril? Si me zato pognal v samorazgol? Glej me: nag sem pred teboj!

Če bi se po republikanskih receptih spakoval, se v katonske čednosti ovijal, kot Brutus deklamiral — —. Se mi ne da, ne da se mi — — Slišiš, ne da!

ROBESPIERRE: Ne da se mu? In takšenle nam kuži sveti revolucionjski zrak? Se nisem zaprisegel med ljudstvom brezpogojno zaupnost buditi?

CHENIER: Po svetu naj se opotekam praznoglavlak? Zarjul bi, da bi v tečajih zaječal planet! Razoglaviš ga, ki se predrzne do zaupnosti, ki jo iztirjavaš!

ROBESPIERRE: Ga slišite, sramotilca revolucije?

St. JUST: Giljotina naj mu bo plačnik!

CHENIER: Maksimiljan, besedo še — —.

ROBESPIERRE: Ne vidite, da mi z nožem žuga? Obstoj revolucije ogroža!

St. JUST: Izdajalcem revolucije naš prezir!

LEBAS: Smrt!

VSI: Smrt!!!

CHENIER: Maksimiljan, je giljotina tvoj končni dokaz?

St. JUST: Proč z njim!

ROBESPIERRE: Ne dopuščajte mu klevet!

CHENIER (*ki so ga pritirali do izhoda*): Ne bom od studa poginil, če bom začutil vztrepet teh zaves? Da se me ne predrzneš po obrazu, po telesu navzdol z očmi otipati! Me namerjaš s svojim gnilim usmiljenjem v grob pospremiti? Zbriši me iz spomina! Ko se vrata zapro za

menoj — sem zate ugasnen! Pravljično bitje sem se nekda — nekoč — od lune ozarjen — skozi revolucijo opotekel — — (*Ga odplečejo.*)

ROBESPIERRE: Andrej, o, Andrej — — —.

St. JUST: Mojster.

ROBESPIERRE: Zapri vrata — —.

St. JUST: Vsi so zbrani. Tvoj govor žele poslušati.

ROBESPIERRE: Prav, prav — — vrata zapri — —.

(*Vsi odidejo. St. Just obstane pri vratih.*)

ROBESPIERRE: Čudno se vedeš, fant.

St. JUST: Mojster — — mojster — —

ROBESPIERRE: Kako to, da si mu dopustil mene sramotiti?

St. JUST: Jaz?

ROBESPIERRE. Sem vas na poslušanje psovka poklical? Zakaj mu nihče ni zamašil ust?

St. JUST: Kdo bi se drznil? Te ne skeli solza v očeh?

ROBESPIERRE: Kdo ste, kaj z vami? Sem sredi vas na varnem?

St. JUST: Mene obtožuješ?

ROBESPIERRE: Kdo med vami nosi nož s seboj?

St. JUST: Mi nisi zrak, ki ga diham; smisel, kateremu živim?

ROBESPIERRE: Koliko podobnih vzklikov je svojčas Andrej izpel! Komu naj še verjamem? Na koga naj se oprem? Kje so oči, v katere naj se zazrem?

St. JUST: Meni te besede?

ROBESPIERRE: Kaj vse mi je pomenil on! Koliko upov sem stavil vanj!

St. JUST: Te nisem svaril pred njim? Kako točno sem vedel, da te bo izdal. Nisem tvoj pes?

ROBESPIERRE: Psa revolucije sva! Oba, si razumel: obadva.

St. JUST: Gostje so zbrani.

ROBESPIERRE: Pojdiva.

Epilog

(*Starček Dubois sedi pri klavecinu in rahlo igra.*)

DAVID (*ostopi*): Zakasnil sem. Naš dobri prijatelj že govori — —. Niti besede ni slišati!

DUBOIS: Naročil mi je igrati.

DAVID: Igrajte — — igrajte — —. Kakšna sreča biti stalno tu pričujoč — —. Pravkar sem srečal Cheniera. Gnali so ga pred revolucijski tribunal, kaže, da je fant izgubljen. Vsi so se zarotili proti njemu, naj-

bolj St. Just. Kdaj bi bil že giljotino poljubil, če ga ne bi bil ščitil Robespierre —. In zdaj? Vse kaže, da mu je tudi Milosrčni pokazal hrbet —. (*Za hip molči. Dubois zgubljeno igra.*)

DAVID (*se zastrmi skozi zasteklena vrata*): Kakšen zanimiv pogled! Couthon, zgrbljen, skvečen, hrom: kakor da je iz groba vstal —. In St. Just! Popoln kot antični bog! Kaj se tako kljubujoče vzravna: pa mu ne grozi šafot? Ni Barrère hipoma ves prebledel? Mar ni svojih kratkih mesarskih prstov prečudno skrčil? Zares, zares, več kot zanimiv, vseprej, kot vsakdanji prizor —.

Le o kom, o čem razpravlja naš dobri prijatelj s tolikšnim poudarkom? Drug za drugim menjajo izraz —. Posebej v očeh! Kakšen čuden in nepojmljiv lesk! Če bi jih mogel takšnele kdaj na platno ujeti! Moram slišati, za spoznaj bom vrata odprl —.

(*Odpre vrata. Hkrati Dubois preneha igrati.*)

ROBESPIERROV GLAS: — ki ga obtužujete: kdo sem? Svobodni suženj! Republikanstva živ mučenec! Žrtev — v isti mah sovražnik hudodelcev! Komur kaže: pa me črni, oblati, opluj! Pozivljam vse zapovrstjo, ki sem jih revolucijske besede učil! Kdo je vašo plaho vnemo s srčno krvjo doжил? Kdo vas, žlahtnega žrebca, vstaje brzdati navadil? Mimo česa gredo zvečinoma zavezanih oči, zamašenih ušes, kar se jim dozdeva samo po sebi umevno — sem nič kolikokrat razznanil kot zločin! Se mi ne rogajo v obraz: da sem bolešno občutljiv? Izrujte mi vest! Rešite me teh norih bolečin! O, jaz, najnesrečnejši človek! (*Stopi v sobo, se sprehodi, ostali se nagručijo ob vratih.*)

O, brez žalovanja, brez premišljevanja, ne da bi se obojavljaj, sem pripravljen življenje žrtvovati! Preteklost sem raziskal, bodočnost vidim prej seboj.

Zakaj bi se potikal po svetu, kjer nizkost, zvijača in laž naprej in naprej nad resnico zmagujejo? Kaj mi je tukaj početi, kjer je pravičnost bloden sen? Kaj naj na tem planetu, kjer se šopirijo najnižje strasti in poniglavosti namesto svetih človeških resnic? Zgodovina nas uči, da so vsi branilci svobode umirali kot žrtve spletk in nagnusnih obrekovanj! O, sveti revolucijski vzgibi, zasekani v nepremik tisočletij! Pred teboj poklekam, Brutus, presunjen od tvojih kreposti!

Ti — da si mrtev?

Občani, zbršite raz grobov to laž, izmislek gnusa, delo nečistih rok! Naravo skušajo z mrtvaškim prtom pregrniti!

Po nedolžnem preganjane za bistvo ukaniti!

S temi brezsravnimi napisi žalite smrt! Rečem vam: začetek nesmrtnosti je smrt!

St. JUST: Mojster, dovoli mi s tabo umreti!

CHENIEROV GLAS: Maksimiljan, me slišiš? Maksimiljan!

LANOI: Zaprite okna!

(Robespierre plane. St. Just ga zadrži.)

ROBESPIERRE: Pusti me! Andrej me kliče! Moram ga videti!

CHENIEROV GLAS: Čez tri dni prideš za menoj! Ne skrivaj se!

Ne boj se! Oprosti mi! Glorija!

Smrt me stiska za vrat! Čez tri dni, Robespierre,

Ro-bes-pierre — —! Robespierre — —!

ROBESPIERRE: So ga že odpeljali — —.

(Se zgrudi na stol.)

Andrej, kaj res nič več?

Kakor Abraham se počutim, ki sem ljubljenega sina Izaka na žrtvenik privezal — —.

Ste slišali ta krik? Ni ga angela, ki bi smrtonosni sunek zabranil — —.

Nobenih sumljivih besed več — —.

O, revolucija: kakšne rane mi prizadevaš!

St. JUST: Mojster, mojster, pa jaz, mi vsi ti ne pomenimo nič?

DAVID: Pijan je, kot zmeraj — —.

ROBESPIERRE: Pijan? Od smrti pijan? Smrt je izbrisan pojem. Čez tri dni?

Čez tri dni — — —.

Čez tri dni — je kriknil?

St. JUST: Usta bi mu morali zavezati!

LEBAS: Kdo jim je dovolil, da ga tu mimo vlečejo na šafot?

St. JUST: Protirevolucionarjev mrgoli vsepovsod!

LEBAS: S teboj sem!

ROBESPIERRE: Z menoj si? Ti, pa ti: pa oni tam? Vem. Le kdo ima za pasom nož? Če se potika tu, če v konventu straši — menda, menda — nisem sam?

St. JUST: Mojster, nisem ob tebi?

ROBESPIERRE: Ugasnite sonce! O, da bi že utihnil giljotinski klavečin! Izak, Izak! Kaj bo res moje roke obrizgala tvoja kri? Zakaj sem moral to uro pričakati? Kaj strmiš vame, Saint-Just? Ne sodi, fant! Revolucija se razrašča v prečuden cvet! Kaj utegne še tebe dohiteti? Slabost da je to; negotov korak?

Pred nami odločitev. Konvent nas pričakuje! Republikansko dolžnost nam je opravljati: strogo, jasno in določno.

Pojdimo!